

4. *Поручник А. М.* Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 352 с.
5. *Росс Л., Нисбетт Р.* Человек и ситуация. Перспективы социальной психологии / Пер. с англ. В. В. Румынского под ред. Е. Н. Емельянова, В. С. Магуна — М.: Аспект Пресс, 1999. — 429 с.
6. *Столярчук Я. М.* Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія / Я. М. Столярчук. — К.: КНЕУ, 2009. — 302, [2] с.
7. *Трейси М., Вирсема Ф.* Маркетинг ведущих компаний: Выбери потребителя, определи фокус, доминируй на рынке. — М.: Вильямс, 2007. — 304 с.
8. Хэмел Г., Прахалад К.К. Конкурируя за будущее. — М.: Олимп-Бизнес, 2002. — 288 с.
9. Becker, Gary S. Human Capital. — N.Y.: Columbia University Press, 1964.
10. Coriat B. The New Dimensions of Competitiveness: Towards an European Approach. — IPTS Report, 1997, No. 15, pp. 7-14. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ub.edu/medame/competue.html>
11. Dosi, G. The new socio-economics of organization, competitiveness and employment, IPTS Report 15, 1997. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ideas.repec.org/e/pdo10.html>
12. Shultz T. Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. — N.Y., 1968, vol. 6.
13. The Global Competitiveness Report 2011-2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-2011-2012>.
14. <http://undp.org/> — сайт ООН (United Nations Development Programme). [Електронний ресурс]. — Режим доступу до даних: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>
15. <http://worldbank.org> — сайт Світового банку. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до даних: <http://data.worldbank.org/indicator/>.

Стаття подана до редакції 19.10.2011

УДК 330.52

О. О. Герасименко, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РОБОЧИХ МІСЦЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ

АНОТАЦІЯ. Доведено домінування низькотехнологічних робочих місць в економіці України. Визначено домінуючу підвищення конкурентоспроможності робочих місць. Наведено заходи щодо проектування робочих місць на основі концепції збагачення праці. Уза-

гально складові оцінювання технічного та організаційного рівня робочих місць.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Технологічні уклади, робочі місця, нові робочі місця, модернізація робочих місць, проектування робочих місць, технічний рівень робочого місця, організаційний рівень робочого місця, конкурентоспроможність робочих місць.

АННОТАЦИЯ. Доказано доминирование низкотехнологических рабочих мест в экономике Украины. Определена доминанта повышения конкурентоспособности рабочих мест. Приведены мероприятия по проектированию рабочих мест на основе концепции обогащения труда. Обобщены составляющие оценки технического и организационного уровня рабочих мест.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Технологические уклады, рабочие места, новые рабочие места, модернизация рабочих мест, проектирование рабочих мест, технический уровень рабочего места, организационный уровень рабочего места, конкурентоспособность рабочих мест.

ANNOTATION. Prevailing of low technological equipment of workplaces in the economy of Ukraine is well-proved. The dominant of workplaces competitiveness increase is defined. Measures are aimed at workplaces projecting based on labour enrichment conception. Components of technical and organizational workplaces level evaluation are generalized.

KEYWORDS. Technological modes, workplaces, new workplaces, workplaces modernization, workplaces projecting, technical workplace level, organizational workplace level, workplaces competitiveness.

Вступ. В умовах становлення постіндустріальної економіки, коли значно посилюється роль і зростає частка інформаційного сектора, відбуваються закономірні зміни у структурі робочих місць. Еклектичність вітчизняної економіки, коли її сектори представляють одночасно різні технологічні уклади з притаманними їм специфічними системами організації праці, зумовлює необхідність реалізації низки заходів щодо створення нових високотехнологічних робочих місць та модернізації діючих з метою доведення їх рівня до конкурентоспроможного. Практика засвідчує: в економіці України домінують низькотехнологічні робочі місця, що спричиняє низьку продуктивність праці, гальмує зростання рівня заробітної плати, не дозволяє випускати конкурентоспроможну продукцію.

Постановка завдання. Узагальнення та аналіз теоретико-методологічного доробку з питань управління конкурентоспроможністю робочих місць засвідчив, що переважна частина наукових праць вітчизняних вчених-економістів — Анішиної І. В., Бан-

дура С. І., Богині Д. П., Бондар І. К., Грішньої О. А., Заяць Т. А., Лібанової Е. М., Онікієнка В. В., Петрової І. Л., Петюха В. М., Савченка В. А. та інших — присвячена дослідженню розвитку робочих місць у широкому контексті. При цьому проблема підвищення конкурентоспроможності робочих місць з використанням організаційно-економічного інструментарію залишається в Україні недостатньо розробленою. Все це обумовило вибір теми статті, її головну мету, теоретичну і практичну спрямованість наукових завдань.

Результати. Зазначимо, що за експертними оцінками, нині в Україні у 95% промислового виробництва домінують застарілі III та IV технологічні уклади — на відміну від розвинених країн, де переважає V уклад і простежується динамічне становлення найсучаснішого, VI технологічного укладу. Технології V укладу (фармацевтична, автомобільна, хімічна, інструментальна промисловість), що базуються на широкому використанні в технічних системах комп'ютерної техніки, та VI — «ультраукладу» (біотехнології; аерокосмічна промисловість; нанотехнології; нові матеріали; оптоелектроніка; системи штучного інтелекту; мікроелектроніка; фотоніка; мікросистемна механіка; інформаційні супермагістралі; програмне забезпечення і засоби імітації; молекулярна електроніка) в Україні використовуються в мізерних масштабах [2]. Переорієнтація української економіки на сучасні технологічні уклади відбувається з великим запізненням. В цілому відставання від світового рівня техніко-технологічного розвитку вітчизняної економіки становить 2—3 покоління. Потенціал України у сфері високих технологій стрімко скорочується: частка високотехнологічних товарів у товарному експорті у 2009 р. порівняно з 2003 р. скоротилася вдвоє.

Згорання масштабів випуску наукомісткої та високотехнологічної продукції, збільшення частки експорту сировини або продуктів її первинної переробки призводить до втрати високотехнологічних робочих місць, погіршення зайнятості населення та, в кінцевому рахунку, до ослаблення позицій на міжнародній арені.

Окрім того, система робочих місць докорінних змін зазнала у процесі реструктуризації вітчизняної економіки з початку незалежності України: відбулося скорочення неефективних робочих місць, ліквідація збиткових та неперспективних, обмеження кількості робочих місць зі шкідливими факторами виробничого середовища, зміна умов праці. Паралельно протікають процеси зниження ефективності функціонування наявних робочих місць,

погіршення показників продуктивності праці, зростання частки некваліфікованої ручної праці, і як наслідок — зниження рівня доходів.

Ступінь зносу основних фондів у цілому по економіці України у 2008 р. становив 61,2 %, у промисловості — 58 %, у сфері діяльності транспорту та зв'язку — 82,4 %. При цьому темпи введення в дію основних засобів не забезпечують не тільки розширеного, а й простого відтворення з урахуванням такого рівня спрацювання, а індекс інвестицій в основний капітал у 2009 році в порівнянні з попереднім склав 58,5 % [8, с. 91, 207].

Середній термін експлуатації виробничого обладнання в промисловості України становить близько 22 років. У світовій практиці раціональні терміни зміни технологій та обладнання становлять 10—15 років, зокрема для обробної промисловості — 3—5 років. З урахуванням рівня морального старіння на сьогодні у вітчизняній промисловості лише 15 % усіх робочих місць відповідають світовим стандартам. Є всі підстави стверджувати, що ситуація щодо технологічного рівня робочих місць не може не викликати занепокоєння, створюючи ризики зниження продуктивності праці та руйнуючи основу зростання конкурентоспроможності національної економіки.

Вступ України до Світової організації торгівлі створює передумови для подальшого розвитку наукомістких технологій, передусім у сфері машинобудування. На відміну від інформаційного сектора, де все більшого поширення набувають віртуальні компанії, одне нове робоче місце на авіабудівному чи автомобілебудівному підприємстві забезпечує працевлаштування десяти осіб в суміжних сферах економічної діяльності. Отже, перспективи масштабів та рівня ефективності зайнятості залежатимуть від структури національної економіки.

Серед проблем підвищення конкурентоспроможності робочих місць слід виокремити відсутність цільової орієнтації державної політики щодо їх розвитку.

Актуальною проблемою щодо створення продуктивних робочих місць та модернізації діючих є обсяг коштів, що виділяються на дані цілі. Так, упродовж останніх років на здійснення державних програм регулювання ринку праці виділялось від 0,3 до 0,6 % валового внутрішнього продукту. Для порівняння: у Японії та США на ці цілі виділяється 1 %, у Данії — 5 % [5, с. 323]. Інвестиції в основний капітал у 2009 році у порівнянні з попереднім зменшилися на третину — з 233 081 млн грн до 151 777 млн грн [8, с. 202].

Змушені констатувати, що провальною стала програма Президента України В. А. Ющенка «Десять кроків назустріч людям» [6, с. 5], якою передбачалось створення п'яти мільйонів нових робочих місць з конкурентоспроможним рівнем заробітної плати. Не виконано гарантування робочого місця кожному, хто отримав професію за державним замовленням, розвиває високо-технологічні галузі для виходу України на міжнародний ринок.

Домінантою в підвищенні конкурентоспроможності робочих місць є модернізація існуючих робочих місць та доведення їх до рівня високопродуктивних, що дозволить знизити соціальну напругу на вітчизняному ринку праці. Підвищення рівня конкурентоспроможності робочих місць пов'язується зі змінами в бік покращення якісних характеристик існуючих на ринку праці робочих місць з метою забезпечення їх привабливості для економічно активного населення. І хоча конкурентоспроможність робочого місця — характеристика інтегральна, що об'єднує низку фізичних, інтелектуальних та економічних аспектів праці: продуктивну діяльність у нормальних виробничих умовах, рівень інтелектуалізації праці, гідну та справедливую винагороду, безпеку на робочому місці, стабільність та соціальний захист, перспективи професійного зростання, точкою відліку в її забезпеченні є рівень технічного оснащення та змістовність праці. Всі інші компоненти — закономірні наслідки зазначених. Тому важливо зауважити, що на стадії проектування робочих місць рівень конкурентоспроможності закладається за рахунок використання сучасних підходів збагачення праці, розширення профілю робочих місць (рис. 1), які дозволяють приділити більше уваги психологічним і соціальним аспектам трудових процесів.

Розробка механізму підвищення конкурентоспроможності робочих місць, що включає комплекс таких заходів, як модернізація виробництва, активізація інвестиційної політики, розширення масштабів соціального партнерства, повинна здійснюватись на всіх рівнях і узгоджуватись з прогнозами соціально-економічного розвитку регіонів та країни в цілому.

Перелік показників гідної праці складає основу для визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності робочих місць у міжнародному масштабі. Макроекономічні рамки підвищення конкурентоспроможності робочих місць визначаються активними інституційними перетвореннями та структурною перебудовою економіки під впливом сучасних тенденцій інформатизації суспільства.

Ключові характеристики робочого місця

Основні практичні рекомендації

Рис. 1. Заходи щодо проектування робочих місць на основі концепції збагачення праці [3, с. 167]

Завдання може бути вирішене шляхом створення законодавчої бази, правил та інститутів, що дозволятимуть людям працювати без примусу, в умовах належної безпеки, при неухильному покращенні можливостей для особистого розвитку, при достатньому доході для підтримки самих себе та своїх родин. Серед мезорівневих факторів підвищення конкурентоспроможності робочих місць — гідне виробниче середовище з урахуванням територіальних особливостей та галузевої специфіки щодо рівня професійних і соціальних ризиків, надійність для працівників та динамічна ефективність роботи підприємств регіону чи сфери економічної діяльності. Для мікрорівня найбільш значущими умовами підвищення конкурентоспроможності робочих місць стає наявність можливостей працювати в умовах повної безпеки праці при стабільності ситуації на ринку праці, стабільності зайнятості, стабільності роботи, надійності відтворення кваліфікації, надійності доходу.

Несприятливість інвестиційного клімату в Україні гальмує приток іноземних інвестицій. Передусім це пов'язано з недосконалістю нормативно-правової бази, великим податковим тис-

ком, ускладненою системою ліцензування. Звідси слідує, що одним з напрямів підвищення конкурентоспроможності робочих місць є покращення інвестиційного клімату в Україні.

Створення нових та підтримка перспективних робочих місць через відпрацьовану інвестиційну політику має стати пріоритетним напрямом розвитку вітчизняної економіки. Проте, прискорення цих процесів можливе на основі запровадження механізмів стимулювання роботодавців в модернізації діючих робочих місць, вкладання коштів приватних інвесторів у рамках державних та регіональних пріоритетів розвитку економіки, розробки та реалізації цільової програми щодо пільгового кредитування та дотування створення нових робочих місць.

Створення нових та модернізація існуючих робочих місць на основі залучення інвестицій повинно здійснюватись з урахуванням світового досвіду ефективного вирішення проблем зайнятості в соціально-несприятливих регіонах країни:

- забезпечення координації цілей та інструментів реалізації державної, регіональної та місцевої політики зайнятості населення,
- концентрація зусиль на здійсненні комплексної структурної модернізації виробничого потенціалу регіону;
- регулювання процесу адаптації ринку праці до структурних змін в економіці території.

Важливим стимулом для роботодавця повинно бути надання пільг при створенні нових робочих місць. Інвестиційне стимулювання створення та модернізації робочих місць забезпечить досягнення помітних соціальних зисків за двома найважливішими напрямками:

1) дозволить заінтересувати керівництво підприємства не тільки у збільшенні зайнятості, а й у залученні соціально вразливих категорій населення, в тому числі сприятиме працевлаштування молоді в реальному секторі;

2) створить реальні можливості для збільшення заробітної плати та доходів від трудової діяльності.

В умовах обмеженості ресурсів державного бюджету альтернативним джерелом інвестицій для створення нових та модернізації діючих робочих місць повинні бути власні кошти підприємства. Підвищення рівня конкурентоспроможності робочих місць можливе за рахунок вдосконалення амортизаційної політики підприємств.

Наслідком недосконалості сучасної амортизаційної політики став надзвичайно низький рівень оновлення робочих

місць. Якщо за європейськими стандартами період амортизації активної частини основних фондів складає в середньому 3—7 років, то в Україні він становить кілька десятків років. Амортизаційна політика повинна бути спрямована на протидію чи принаймні мінімізацію знецінення авансованих коштів у результаті фізичного спрацювання та морального старіння основних фондів.

У контексті підвищення конкурентоспроможності назріла об'єктивна потреба розроблення та реалізації стратегії розвитку робочих місць, спрямованої на досягнення високої продуктивності не лише новостворених робочих місць, а й існуючих.

Дієвість такої стратегії може бути забезпечена в разі «інвентаризації» діючих робочих місць, прогнозування їх трансформації в кількісному та якісному розрізі, формування механізму інвестиційної підтримки розвитку робочих місць. Оскільки переважна більшість діючих та наявних нефункціонуючих нині робочих місць в економіці України створена в радянський період, постає проблема їх адаптації до сучасних перетворень у галузевій структурі, рівня розвитку техніки та людського капіталу.

Особлива увага при проведенні «інвентаризації» робочих місць повинна бути приділена оцінці технічного рівня робочого місця шляхом аналізу:

- відповідності технологічного процесу, будівель і споруд — проектам; устаткування — нормативно-технічній документації, а також характеру і об'єму виконуваних робіт, оптимальності технологічних режимів;

- технологічної оснащеності робочих місць — наявність технологічного оснащення і інструменту, контрольно-вимірювальних пристосувань і їх технічного стану, забезпеченості робочого місця підйомно-транспортними засобами;

- відповідності технологічного процесу, устаткування, оснащення, інструменту і засобів контролю вимогам стандартів безпеки і норм охорони праці;

- впливів технологічного процесу, який відбувається на інших робочих місцях.

При оцінці організаційного рівня робочого місця аналізуються:

- раціональність планування (відповідність площі, яка зайнята робочим місцем, нормам технологічного проектування і раціонального розміщення устаткування і оснащення), а також відповідність його стандартам безпеки, санітарним нормам і правилам;

— забезпеченість працівників спецодягом, спеціальним взуттям, засобами індивідуального і колективного захисту і їх відповідність стандартам безпеки і встановленим нормам;

— організація роботи захисних споруд, контрольних пристосувань.

Висновки. Усе викладене дає підстави стверджувати, що стратегічною позицією держави має стати скорочення низькопродуктивних робочих місць, які вичерпали свої позитивні соціальні можливості щодо випуску конкурентоспроможної продукції. При цьому доцільно ліквідувати надлишкові робочі місця, які не функціонують на теперішній час, а їх модернізація не виправдана за причиною відсутності попиту на продукцію, що виготовляється в їх масштабах. Інший бік такого сценарію підвищення конкурентоспроможності робочих місць — соціальна відповідальність щодо професійного майбутнього вивільнених працівників. Держава та бізнес повинні стати гарантом перспективи подальшого працевлаштування на основі підвищення кваліфікації чи перепідготовки через інституції державної служби зайнятості.

Постає проблема соціальної відповідальності держави та роботодавців як суб'єктів соціально-трудових відносин у царині підвищення конкурентоспроможності робочих місць, реалізація якої можлива за векторами вдосконалення нормативно-правової бази, що стимулюватиме розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності; розроблення довго- й середньострокових державних та галузевих програм, які забезпечать створення якісних та високотехнологічних робочих місць для збалансування попиту й пропозиції на ринку праці; модернізації діючих робочих місць на основі вдосконалення амортизаційної політики.

Література

1. Бандур С. І., Тараєвська Л. С. Стратегія розвитку робочих місць в механізмі державного регулювання національного ринку праці // Економіка і держава. — 2006. — № 1. — С. 73—77.

2. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці. — Діловий вісник. — № 12 (199). — 2010. — С. 13

3. Генкин Б.М. Организация, нормирование и оплата труда на промышленных предприятиях. /Б. М. Генкин. — 5-е изд., изм. и доп. — М.: Норма, 2008. — 480 с.

4. Миненко В. Л. Негативні наслідки скорочення діючих або зносу створених робочих місць і шляхи їх подолання //Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб. — К.: РВПС України НАН України. — 2002. — Вип. № 16. — С. 114—129.

5. *Панчишин С. М.* Макроекономіка. — К.: Либідь, 2001. — 616 с.
6. Програма кандидата в Президенти України Ющенко В. А. // Урядовий кур'єр. — 2004. — 14 вересня. — № 172.
7. Соціальні пріоритети ринку праці: методологія, практика, шляхи забезпечення // С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. В. Онікієнко та ін. — К.: РВПС України НАН України, 2001. — 261 с.
8. Статистичний щорічник України за 2009 рік. — За ред. Осауленка О. Г. — К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. — 567 с.

Стаття подана до редакції 10.10.2010

УДК: 339.137.2:353

І. В. Брикова, канд. екон. наук,
доц. кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІ КЛАСТЕРИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН СВІТУ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено основні передумови та фактори розвитку конкурентоспроможних регіональних кластерів у провідних країнах світу. З'ясовано, яку роль відіграють кластери у формуванні регіональних інноваційних систем держав ключових — інноваторів та в процесі нарощення міжнародних конкурентних переваг національних економік.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кластер, регіональна інноваційна система, конкурентоспроможність регіону, конкурентні переваги, міжнародний конкурентний статус країн.

АННОТАЦИЯ. В статье определены основные предпосылки и факторы развития конкурентоспособных региональных кластеров ведущих стран мира. Определена роль кластеров в формировании региональных инновационных систем государств ключевых — инноваторов, а также в процессе повышения международных конкурентных преимуществ национальных экономик.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кластер, региональная инновационная система, конкурентоспособность региона, конкурентные преимущества региона, международный конкурентный статус стран.

ANNOTATION: In the article main prerequisites and core factors of regional cluster development in leading countries are determined. The role of cluster in regional innovation systems of core-innovators